

OKULLARDA SOSYAL VE DUYGUSAL ÖĞRENME

Yard. Doç. Dr. Abbas TÜRNÜKLÜ

Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Örgün öğretimde, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimleri üzerinde yeteri kadar çalışılmamaktadır. Okullarda öğrencilerin kendi aralarında ve yetişkinlerle yaşadıkları çoğu kişiler arası sorunların kaynağını bu alandaki yetersizliklerin neden olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu alanla ilgili olarak sistemli bir çalışmanın varlığına gereksinim vardır. Makalede öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenmelerini geliştirmek için, alan yazın taramasına bağlı bir yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Çalışmada, hedef kitlesi öğrenciler, özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve yetişkinler (öğretmen, yönetici ve aileler) olan bir yapının geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu üç gruba özel, eğitim programları yoluyla öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenmelerinin daha çok gelişeceği düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: sosyal ve duygusal öğrenme.

SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING IN SCHOOLS

Abbas TÜRÜNKLÜ, Asst. Prof.
Dokuz Eylül University, Faculty of Education

Students' social and emotional development in the formal education system is a field that hasn't been much studied. It is thought that most of the problems that occur among students and between students and adults are determined by lack of efficacy about social and emotional development. It is, therefore, needed to work systematically about this scope. This article aims to develop a framework in order to improve students' social and emotional learning based on reviewing literature. The framework that is developed in this study intends to include students, students in special needs, and adults (teachers, school principals and parents). It is accepted that using different educational programs focusing on students, special needs students, and adult, students' social and emotional learning will develop faster.

Keywords: *social and emotional learning, emotional development.*

Okullar, birer toplumsal kurum olmalarından dolayı, çok sayıda öğrenciyi ve yetişkin insanı günün önemli bir bölümünde bir araya getirmektedir. İnsanlar bu birlikteliğe sadece entelektüel becerileri ve fiziksel bedenlerini değil, aynı zamanda sosyal becerilerini ve duygu yönetim becerilerini de getirmektedirler. Bir çok çocuk okula, ailesinde duygusal ve sosyal beceri anlamında yeterlik kazanarak gelirken, bir çok çocuk ise kazanmadan gelmektedir. Çocuklar, okula evlerinde kendini ifade etme, isteklerini ve duygularını ifade etme, yoğun duygularıyla baş etme, öfke yönetimi, dinleme becerileri, paylaşma ve işbirliği gibi sosyal becerileri kazanmadan gelebilmektedir. Dolayısıyla kazanılmamış bu sosyal beceriler ve duygu yönetim becerileri sınıf ve okul ortamında kişiler arası çatışmalara ve anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Kişiler bu becerileri ve yeterlikleri okulda dahi kazanmazlar ise, yaşamlarına da bu beceri ve yeterlik alanlarındaki yoksunluklarıyla katılmaktadırlar. Dolayısıyla ilgili sorunlar çalışılan kurumlara ve tüm sosyal ilişkilere de taşınmaktadır.

Okullarda karşılaşılan kişiler arası çatışmalar diğer bir anlatımla disiplin sorunlarıyla başa çıkmak için genellikle kullanılan bir yöntem olan sorunlu davranışın cezalandırılması, bastırılması ve değiştirilmeye çalışılması, öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerine katkısı olan, etkili birer yöntem olmaktan uzaktır. Bu yaklaşım tarzı batakılık ile ilgilenmek yerine, sinekleri ortadan kaldırmaya çalışmaya benzemektedir. Sorunlu davranış üzerine odaklanmak yerine, okul öncesinden başlayarak tüm ilköğretim boyunca (2 + 8 = 10 yıl) hem kişinin diğer insanlarla ilişkilerini işaret eden ve toplumsal ilişkilerindeki yeterliği vurgulayan sosyal beceriler ve sosyal değerler, hem de bireyin kendi duygularını anlama ve yönetme becerileri konusunda öğrencilere yeterlik kazandırmak gerekmektedir. Dolayısıyla bu kazanılan yeterlikler olası istenmeyen davranışların ortaya çıkma olasılığı için de “önleyici müdahale” olacaktır.

Okul müfredatlarına bakıldığında, zamanın önemli bölümü bilgi öğrenmeye yani bilişsel becerilere odaklanmıştır. Bunun aksine sosyal beceriler ile duygu yönetim becerileri üzerine programlı ve sistematik biçimde yeterince durulmamış, göz ardı edilmiş ya da unutulmuştur. Öğrencilerin akademik başarıları üzerine, ciddi biçimde durulurken duygusal ve sosyal gelişimlerine ilişkin yeterlilikler alanına gerektiği kadar ilgi gösterilmemiştir. Öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin yeterince gelişmemesinden dolayı ortaya çıkan kişiler arası çatışmalar ve öğrenci istenmeyen davranışlarının nedenleriyle

ilgilenilmek ve bu nedenlerin ortadan kaldırılması yerine uyarma, kınama, okul değiştirme gibi yetişkin baskısını, otoritesini, korkuyu ve tehdidi vurgulayan yöntem ve tekniklerle sorunlu davranışları ortadan kaldırmaya çalışılmıştır. Bu durum aynı zamanda yönetmeliklerce de yasal anlamda desteklenmiştir. Buna karşın sorunların asıl nedenlerinden birisi de sosyal ve duygusal alanda öğrencilerin yeterince gelişmemiş olması üzerinde ya durulmamıştır ya da göz ardı edilmiştir.

Kişilerin sosyal becerileri ve duygu yönetim becerileriyle ilgili yeterlilik alanına ilişkin yapılmış çalışmalara bakıldığında ilk ilgi gösteren araştırmacıların başında Gardner (1993) gelmektedir. Gardner (1993:23-24) geliştirmiş olduğu “Çoklu Zeka Kuramı” içerisinde yer verdiği “kişiler arası zeka” ve “kişi içi zeka” kavramlarıyla sürece açıklık getirmektedir. Kişiler arası zeka kavramının içeriği diğer kişilerle olan ilişkilere vurgu yapan diğer insanların duygularını, niyetini, isteklerini, güdüsünü, mizacını ve hedeflerini örtük olsalar dahi kavrama ve anlama becerilerinden oluşmaktadır. Kişi içi zeka ise kişinin kendini tanımasını vurgulayan duyguların, isteklerinin, hedeflerinin, mizacının, güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olmasını işaret eder. Kişiler arası zeka diğer insanları anlamayı ve onlarla beraber çalışabilmeyi; kişi içi zeka ise kişinin kendisini anlamasını ve tanımasını vurgular.

Gardner (1993)'a paralel olarak, Mayer ve Salovey (1997:10-11) süreci “duygusal zeka” kavramıyla özetlemektedir. Yazarlar duygusal zeka kavramını ise dört temel beceri alanı ile açıklamaktadırlar. Duygusal zeka;

- Duyguları doğru algılama, değerlendirme ve ifade etme becerisidir. Kişinin kendisine ve diğer insanlara ait fiziksel durum, konuşma, ses, görünüş ve davranışlar yoluyla gösterilen duyguların tanımlanması ve fark edilmesidir. Benzer biçimde duyguların doğru bir biçimde ifade edebilme becerisidir.
- Düşünmeyi kolaylaştıran duyguları üretme ve ulaşma becerisidir. Duygular, önemli bilgilere dikkatin yönelmesini sağlayarak düşünmeyi kolaylaştırır.

abbas türnüklü

- Duygular ve duygularla ilgili bilgileri anlama becerisidir. Duyguları anlama, tanımlama ve duyguların kavramlarla olan ilişkisini kavrama becerisidir.
- Duygusal ve entelektüel gelişime yol açan duyguları denetleyebilme becerisidir. Bu beceri kişinin kendisine ve diğer insanlara ait olumlu ve olumsuz duyguları denetleme ve yönetme becerilerini işaret eder.

Mayer ve Salovey (1997)' in duygusal zeka kavramını Goleman, Boyatzis ve McKee (2002:46-50) biraz daha açarak belirli yeterlikler alanı olarak incelemektedirler. Goleman ve meslektaşları duygusal zeka kavramını temel olarak iki başlık içerisinde gruplandırmaktadırlar. Bunlar “kişisel yeterlik” ve “sosyal yeterlik”tir.

Kişisel yeterlik alanı öz bilinç ve öz yönetim becerileri üzerine kuruludur. Goleman, Boyatzis ve McKee (2002:51) özbilinci “kişinin duyguları, güçlü yanları ve sınırları ile değerleri ve dürtüleri hakkında derin bir anlayışa sahip olması” olarak belirtmektedir. Öz yönetim ise farkında olduğumuz duygularımızın denetimine girmek yerine, duygularımızı yönetme becerilerimiz olarak açıklanmaktadır.

Goleman, Boyatzis ve McKee (2002:59-62) “sosyal yeterlik” alanını ise sosyal bilinç ve ilişki yönetimi becerileriyle ilişkilendirmektedir. Yazarlar sosyal bilinç yeterlik alanının temel bileşenleri arasında en önemli olan becerinin “empati” olduğunu belirtmektedirler. Sosyal ilişkilerde empati gösterme yeteneği ise “başka birinin yüzünden ve sesinden duyguları okuma ve konuştuğumuz kişilerin hislerine sürekli olarak uyum sağlama” olarak açıklanmaktadır. İlişki yönetimi yeterlik alanı ise “ikna gücü, çatışma yönetimi ve işbirliği becerileri” ile açıklanmaktadır. “ilişkileri beceriyle yönetmek” ise genel anlamda “başkalarının duygularıyla baş etmek” ile açıklanmaktadır.

Yukarıda yer verilen yaklaşımlara koştut olarak Elias, Arnold ve Hussey (2003:4) duygusal zekayı zihinsel etkinlikleri eyleme ve başarıya dönüştüren sosyal ve duygusal beceriler sistemi olarak açıklamaktadırlar. Yazarlar zihinsel süreçleri akademik zeka “IQ” ve duygusal zeka “EQ” kavramlarıyla iki ana başlığa indirgemektedir. IQ alanının okul ortamında akademik başarıyı ve bilişsel doğayı işaret ettiğini vurgulamaktadır. EQ ise sosyal beceriler ile duygu yönetim becerilerine işaret ettiğini söylemektedirler.

Elias, Arnold ve Hussey (2003)'in yaklaşımları, kuramlarını genellikle yönetim alanında uygulayan Goleman, Boyatzis ve McKee (2002)'in yaklaşımlarına benzer görünmektedir. Bununla birlikte, Elias ve meslektaşları "EQ" duygusal zeka alanını okul ortamında "sosyal ve duygusal öğrenme (social and emotional learning)" ile ilgili beceri alanıyla ilişkilendirmektedirler. Bu bağlamda belirtilen yeterlik alanını ise her günkü sınıf atmosferi ve okul ortamı içerisinde aşağıdaki becerileri içerdiğini vurgulamaktadırlar (2003:5). Bunlar;

- Etkili iletişim becerileri,
- Grup çalışmalarına istekli, etkin ve işbirlikli katılım,
- Duyguların ve dürtülerin denetimi ve uygun yollarla iletilmesi,
- Kişiler arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların şiddetten arınmış, yapıcı, barışçıl ve düşünceli biçimde çözümü,
- Sağlam ve doğru kişilik özellikleriyle hayatı yaşama
- Hayatın her alanına öğrenmeyi öğrenme ve yansıtımlı öğrenme (reflective teaching) yaklaşımını taşıma.

Elias, Arnold ve Hussey (2003:9) öğrencilere sosyal becerilerin ve duygu yönetim becerilerinin öğretilmesinin onların eğitimlerinin barışçıl, uygar ve insancıl bir birey olmalarında anahtar öge olduğunu vurgulamaktadırlar. Belirlenen beceriler arasında yer alan empati, duygularını yönetme, atılganlık, duyarlılık, işbirliği, özdenetim, özyönetim, problem çözme, dinleme becerileri, pozitif düşünme gibi beceriler temelde insana erdem ve değer yükleyen becerilerdir.

SOSYAL VE DUYGUSAL ÖĞRENME

"Sosyal ve duygusal öğrenme" en geniş anlamıyla yaşamımızın sosyal ve duygusal yönlerini anlama ve kavrama süreci olarak görülmektedir. Bu öğrenme süreci üç işlem basamağıyla gerçekleşmektedir (Cohen, 2001:6). Bunlar:

- Yaşantımızdaki sosyal ve duygusal alanlara ilişkin bilgileri okuma, çözümlenme ve anlama.

- Sosyal ve duygusal alana ilişkin elde edilen bilgileri, sosyal yaşamda karşılaşılan kişiler arası sorunların çözümünde kullanma.
- Yaşamımızın sosyal ve duygusal alanında yaratıcı bir öğrenci olma.

Kişi belirtilen bu becerilerde yeterlik kazanmadan eğitimi tamamlarsa insanın bütünselliğinin temel bileşenlerinden olan “biliş” alanında sadece yeterlik kazanmış olacaktır. Buna karşın, insan ilişkilerinin dayandığı sosyal beceriler ve duygu yönetim becerilerin de yeterlik kazanmayacaktır. İnsan sosyal yaşamın bir parçasıdır. Sosyal etkileşim hava, su, yiyecek ve cinsellik gibi temel bir ihtiyaçtır. Yalnız yaşamak teorik olarak mümkün, fakat dengeli ve sağlıklı bir yaşam açısından tartışmalı bir durumdur. Sosyal yaşamın ve etkileşimin dışında varolmak açıkçası ne mümkündür ne de sağlıklı ifadesidir. Az ya da çok belirli düzeylerde sosyal etkileşimin içinde ve ancak onunla yaşarız. Bu nedenle toplumsal yaşamda etkili, dengeli, barışçıl, mutlu ve ahenk içinde yaşamının temel koşulları arasında sayılan sosyal beceriler ve duygu yönetim becerilerinden kazanım elde etmek bir zorunluluktur. Bu beceriler zaman içinde çocuklara verilmediği takdirde farklı özgeçmişe, isteğe, hedefe, aile terbiyesine ve yaşama biçimine sahip 25 ile 50 arasında öğrencinin uyumlu bir biçimde aynı öğrenme ve öğretme ortamında birlikte olması ve öğrenmesi açıkçası güçtür. Bu becerilerle yetişen öğrenciler yetişkin olduklarında hem sosyal yaşantılarında hem de iş yaşamlarında daha başarılı olacaklardır.

Cohen (1999:7) insanların okul yaşamlarında elde ettikleri akademik başarıların ve puanların onların yaşamları boyunca sahip olacakları yaşam doyumları ve üretkenliğin önceden kesterilmesinde yetersiz olduğunu belirtmektedir. Cohen, kişilerin sosyal beceriler ile duygu yönetim becerilerinin hem işyerlerindeki üretkenlik hem de sosyal yaşamlarındaki doyumunu önceden kestirmek açısından daha belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Benzer biçimde günümüz işyerlerinde çalışanlardan beklenen becerilerde değişim gözlenmektedir. Duyguların ve sosyal ilişkilerin etkili yönetiminde yeterlik çalışma yaşamında anahtar beceri olarak görülmektedir (Elias ve diğerleri, 1997:7). Çalışma yaşamındaki üretkenliğin kişilerin sosyal ve duygusal becerilere dayandığı vurgulanmaktadır. Aynı işyerinde meslektaşlarıyla ve müşterileriyle sosyal ve duygusal etkileşimlerini

yönetmede becerikli kişilerin hem kariyerleri sürecinde hem de işlerinde daha etkin olmaktadır. Elias ve meslektaşları (1997) bunlara ek olarak işyerlerinde çalışanların “sosyal ve duygusal becerilerinin” “teknik becerilerden” daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Teknik becerilerin işbaşında sonradan da kolaylıkla öğrenilebilmesine karşın, sosyal ve duygusal becerileri yetişkin yaşamında elde etmek ya da geliştirmek küçük yaşlara göre çok daha güç olmaktadır. Bazen kimi kişilerin sosyal ve duygusal alanda değişmesi ve gelişmesi mümkün dahi olamamaktadır. Bu becerilerden yoksun kişilerin takım ruhuyla uyumlu ve işbirlikli bir biçimde varolması oldukça güçtür. Buna ek olarak, sıklıkla kişiler arası çatışmaların ve anlaşmazlıkların yaşanmasına yol açtıkları için, kurumsal verimsizliğe ve üretkenliğin azalmasına da yol açabilmektedirler.

Belirtilen düşünceleri destekler nitelikte 1980’li yıllarda Amerika’da işyerlerinde çalışanlardan beklenen davranışlar olarak şunlar sayılmaktadır (Elias ve diğerleri, 1997:7):

- Öğrenmeyi öğrenme becerileri,
- Dinleme ve sözlü iletişim becerileri,
- Çevreye uyma becerileri: yaratıcı düşünme, problem çözme,
- Kişisel yönetim: özsaygı, hedef belirleme ve iç güdülenme,
- Grup etkililiği: kişiler arası beceriler, müzakere becerileri, takım çalışması,
- Örgütsel etkililik ve liderlik: ortak çalışmalara katkıda bulunma,
- Okuma yazma ve hesap işlerinde yeterlik.

Yukarıda belirtildiği gibi günümüz koşullarında teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak insan ilişkilerinin temel bileşeni olan sosyal ve duygusal öğrenme süreçlerinin önemi oldukça artmıştır. Belki de teknik becerilerin önüne geçmiştir. İşyerlerinde, işbaşında öğrenilmek zorunda kalan teknik beceriler kültürel ve sosyal değerlerle ilişkili olmadığı için kişiselleştirilmemektedir. Dolayısıyla da çok kolay öğrenilebilmektedir. Buna karşın sosyal ve duygusal öğeler kültürel

değerlerden çok etkilendiği için, kişiler bu alanda değişime ve gelişime oldukça kapalıdır. Şirketlerde, üretim sürecinde karşılaşılan çoğu sorunun altında da çalışanlar arasında yaşanan kişiler arası sorunlar ve bu sorunların yol açtığı sosyal ve duygusal yüklemeler yatmaktadır. Bu yüklemeler kişileri daha verimsiz çalışmaya itebilmektedir. Buna ek olarak teknik sorunlarla kısa sürede kolaylıkla başa çıkılabilmemesine karşın, kişiler arası sorunların yol açtığı kaotik durumlarla başa çıkma hem güçtür hem de uzun zaman almaktadır. Bu nedenle sosyal ve duygusal beceriler küçük yaşlarda okul ortamında öğrencilere sistematik ve planlı olarak örgün öğretimin içinde kazandırılmalıdır.

Bu bağlamda tekrar okul ortamına dönüldüğünde O'brien, Weissberg ve Shriver (2003:25) öğrencilerin bir entegrasyon içerisinde "akademik becerileri", "sosyal becerileri" ve "duygu yönetim becerileri" alanında yeterlik kazanması gerektiği vurgulanmaktadır. Akademik alana ilişkin beceriler üzerine etkin olarak çalışılmasına karşın, sosyal ve duygu alanlarına ilişkin yeteri kadar çalışılmamaktadır. Bu alanlarda da öğrenme programları hazırlanıp öğrencilerin yetişmesi gerekmektedir.

O'brien, Weissberg ve Shriver (2003:25-26) sosyal beceriler ve duygu yönetim becerileri alanında kazanılan yeterliğin doğrudan olmasa bile dolaylı olarak akademik başarı üzerinde de olumlu etkisi olduğunu belirtmektedirler. Bu beceriler öncelikle sosyal ilişkileri ve sınıf atmosferini etkileyeceği için öğrenme ve öğretme sürecine ayrılan zamanı arttıracaktır.

Benzer biçimde Knoll ve Patti (2003:39-40)'de sosyal beceriler ile duygu yönetim becerileri konusunda yeterliğe sahip öğrencilerin öğrenmeye daha hazır olduklarını vurgulamaktadırlar. Sınıfta öğrenciler hem kendileri hakkında, hem de sosyal ilişkileri üzerine çok miktarda karar vermek durumunda kalmaktalar. Bu kararlar sınıf atmosferini oldukça etkilemektedir. Duygu yönetimi ve sosyal beceriler de yeterli olan öğrencilerin davranışlarında, hareketlerinde, tepkilerinde, tercihlerinde ve bunlarla ilgili kararlarında daha düşünceli olduğu görülmektedir.

Duygu yönetim becerileri ile sosyal beceriler ve akademik başarı arasındaki en önemli anahtar beceri iletişim ve dinleme becerileridir (Knoll ve Patti, 2003:39). Kendini sözel ve sözel olmayan yollarla uygun, açık ve net ifade etmesini bilen öğrenciler düşüncelerinin ve

duygularının hem öğretmenleri hem de arkadaşları tarafından daha iyi öğrenilmesini sağlamaktadırlar. Etkin dinlemeyi bilen ve bunu öğretmenlerine ve arkadaşlarına gösterebilen öğrenciler gelen mesajı doğru anlayıp anlamadıklarını daha etkili söylemekteler. Dolayısıyla da iletişim sorunlarının yol açtığı kişiler arası çatışmaları daha seyrek yaşamaktadırlar.

Cohen, Ettinger ve O'dannell (2003:125-126) sosyal ve duygusal gereksinimi doyurulmayan çocukların değişik düzeylerde öğrenme ve gelişim güçlükleri yaşadıklarını belirtmektedirler. Yazarlar, okulda kişiler arası sorunlarla başa çıkmak için bir vakum içinde danışmanlık ya da farklı bir bireysel çalışma yerine, tüm okul üyeleri ve tüm öğrencileri kapsayan belirli bir müfredata dayalı "Sosyal ve Duygusal Öğrenme Programı" ile çalışılmasını önermektedirler. Yazarlar özellikle sosyal etkileşime ve paylaşımına dayalı bir çalışmanın öğrenciler arasında birlik, paylaşım, farklı düşüncelerin ve duyguların paylaşımı, hoşgörü, barış, güven ve saygı gibi olumlu tutumlar geliştirdiği için daha etkili olduğunu belirtmektedirler. Bu süreçte okul psikolojik danışmanlık ve rehberlik servisinin temel hedefinin sınıfta ve okulda öğrencilerin duygusal ve sosyal yeterlik kazanmalarına ortam hazırlamada desteklemek olmalıdır.

SOSYAL VE DUYGUSAL ÖĞRENME PROGRAMLARININ OKUL ORTAMINDA UYGULANMASI

Okul ortamında öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenmelerini geliştirmek için izlenecek yol dört işlem basamağı içinde incelenebilir. Bunlar:

1. Her yaş grubuna özgü sosyal ve duygusal öğrenme programı hazırlanmalıdır. Okulda her bir yaş grubuna özgü, günlük, haftalık ve yıllık ders planları içinde yer alan matematik, fizik, tarih vb. derslerde olduğu gibi, her hafta işlenecek müstakil bir sosyal ve duygusal öğrenme programı hazırlanmalıdır (Cohen, 2001:10). Hazırlanacak program "gelişimsel" olmak durumundadır. Her yaş grubuna ya da sınıfına ait farklı bir yıllık program hazırlanmalıdır. Geliştirilecek sosyal ve duygusal öğrenme programı çocukların bilişsel gelişimleri ile sosyal, duygusal ve kişilik gelişimlerine paralel olmalıdır. Çocukların gelişimsel yapılarına uygun olmayan bir programın etkili olması güçtür.

Gelişimsel dönemler birbirlerinden hem nicel hem de nitel olarak farklılaştığı için bu dönemler göz önüne alınmadan yapılandırılacak program öğrenciler üzerinde çok etkili olmayacaktır. Sosyal ve duygusal öğrenme programında her yaş grubuna ait hedef ve davranışların belirlenmesi ve sürekli pekiştirilerek uygulanması gerekmektedir. Hazırlanacak programın sınıf ve okulun toplumsal ve kültürel değerleriyle de paralellik göstermesi gerekmektedir. Hazırlanacak program öğrencilerin biliş, sosyal, ahlak, duygu ve davranış alanları ve gelişim dönemleriyle entegrasyon içerisinde olmalıdır. Bu program hedefleri itibariyle yalnız öğrencileri değil aynı zamanda aileleri, öğretmenleri, yöneticileri ve diğer okul çalışanlarını da kapsamalıdır. Program sürekli gelişim ve değerlendirme yoluyla ilerlemeye açık olmalıdır. Ancak bu koşullarda öğrenciler akademik, sosyal ve duygu yönetim becerileri alanında tam bir gelişim gösterirler (O'brien, Weissberg ve Shriver, 2003:30-34).

Ders programlarına ait konuları kısa sürede öğrenmek söz konusu olabilir. Kişilerin bilişsel becerilerindeki değişim ile öğrendikleri bilgilere ilişkin gelişimi kısa sürede görmek olasıdır. Buna karşın, sosyal beceriler, duygu yönetim beceriler ve toplumsal değerler kısa sürede kazanılan yeterlikler değildir. Bu nedenle okul öncesinden başlayıp ilköğretimin sekiz yılını kapsayan en azından on yıllık bir "gelişimsel" eğitim programı yoluyla, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimleri üzerinde çalışılmaya gereksinim vardır.

Her yaş grubu öğrencinin ayrı kişilik, duygusal, sosyal, ahlak ve bilişsel gelişim ödevleri ve özellikleri söz konusudur. Buna ek olarak, farklı sosyal beceriler ile duygu yönetim becerileri farklı yaş gruplarında ve bilişsel gelişim düzeyinde kazanılabilir becerilerdir. Bu nedenle yapılandırılacak bir "gelişimsel" eğitim programı ile öğrencilere on yıl içinde toplumsal yaşamın ve uygar insanın sosyal ve duygusal donanımları arasında yer alan sosyal beceriler ile duygu yönetim becerilerine ilişkin yeterlik öğrencilere kazandırılmalıdır. Geliştirilecek sosyal ve duygusal öğrenme programı genel anlamda aşağıdaki temaları içerebilir:

Tablo 1. Sosyal ve Duygusal Öğrenme Programı Temaları

Öz saygı geliştirme	- Hatasını fark etme ve kabul etme - Bakımlı olma - Öz eleştiri - Öz denetim - Eleştiriye kabul etme	- Pozitif düşünme - Olumlu benlik algısı - Kendini ödüllendirme - İltifat etme
Duyguları yönetim becerileri	- Duyguları tanıma - Duyguların farkında olma - Duyguları ifade etme - Duygu yönetimi - Diğerlerinin duygularını anlama	- Empati - Ben dilini kullanma - Duygu yönetimi- korku ile başetme - Duygu yönetimi- öfke ile başetme
İstenmeyen durumlarla başetme becerileri	- Alay ile başetme - Kaygıyla başetme - Grup dışında kalmayla başetme - Yaşıt baskısıyla başetme	- Utanılan durumlarla başetme - Önyargıların farkında olma - Başarısızlıkla başa çıkma
İletişim becerileri	- Sözel olmayan iletişim uyarılarını anlama - Mesaj gönderme ve anlama	- Ben iletilerini etkili kullanabilme - Etkin dinleme
Anlaşmazlık çözme becerileri	- Kişiler arası çatışmalar ve anlaşmazlıklarda problem çözme becerileri - Uzlaşma	- İstekleri yapıcı ifade etme - Akran arabuluculuğu - Atılganlık
Arkadaşlık ilişkilerini geliştirme; İlişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri	- Kendini ve diğerlerini tanıma - Diğerlerinin olumlu, güçlü ve yetenekli yönlerini fark etme - Diğerlerinin hakkına saygı - Kişisel değerlere saygı	- Beden ifadesini anlama - Bireysel farklılıkları kabul etme - Cinsiyetler arasındaki farklılıkları kabul etme - Yardım isteme ve etme
Arkadaşlık ilişkilerini geliştirme; İlişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri	- Sır tutma - Selamlaşma - Bağımsız durabilme - Hayır diyebilme - İzin isteme-özür dileme - Arkadaş edinebilme - Paylaşma-teşekkür etme	- Farklı cinsiyet, köken ve inançtan kişiler ile olumlu ilişkiler kurabilme ve sürdürebilme - Sabırlı olma - Gruba ait olma
Dinleme ve çalışma becerileri	- Dinleme ve anlama becerisi - Öğrenmede etkili dinleme - Dikkati toplama ve yoğunlaştırma - Zamanı etkili kullanma	- Amaç belirleme ve plan yapma - Akademik sorunları çözmeye istekli olma - Etkili çalışma alışkanlıkları
Kariyer planlama	- İlgi ve yetenekleri fark etme - Öğrenme stratejilerini fark etme - Karar verme	- Mesleki ilgilerini tanıma - Meslek seçimi
Değerler ve tutumlar	- İşbirliği - Kendini kabul etme - Saygı - Sevgi - Hoşgörü - Yaratıcılık - Sorumluluk - Kendine saygı - Dürüstlük	- Kendini yeterli hissetme - Gelişmeye isteklilik - Yardımsever olma - Merhametli ve şefkatli olma - Kişiler arası çatışmaları yapıcı olarak çözmeye istekli olma - Adaletli olma - Barışçıl olma - Duyarlı olma

2. Örgün öğretimin ders programlarının içeriğine örtük olarak sosyal ve duygusal öğrenme programlarının hedefleri eş zamanlı olarak yerleştirilmelidir. Hazırlanacak gelişimsel sosyal ve duygusal öğrenme programının temel hedefleri ve temaları ile tarih, din ve ahlak bilgisi, kompozisyon, hayat bilgisi ve yurttaşlık gibi örgün öğretimin temel derslerinin içeriği ile paralellik ve eşzamanlılık sağlanmalıdır. Dolayısıyla öğrenciler farklı zamanlarda aynı temalarla hem bilişsel hem de duyuşsal olarak karşılaşacakları için davranış değiştirme ve geliştirme olasılıkları artacaktır.

Ders programlarının öğretiminde kullanılan materyallerin içeriği, olabildiğince yukarıda belirtilen sosyal ve duygusal öğrenme programlarının temalarını içerecek biçimde şekillendirilmelidir. Dolayısıyla öğrenciler hem sosyal ve duygusal öğrenme programı içerisinde hem de zamanlarının tamamına yakınına geçirdikleri diğer derslerde, aynı temalarla tekrar tekrar karşılaşma olasılığı elde ederler. Çoğu zaman sosyal ve duygusal beceriler doğrudan öğretilmeye kalkışıldığında çok itici ve sevimsiz olabilmektedir. Bu nedenle farklı derslerin içerisinde "örtük" olarak sunulduğu zaman daha az rahatsız edici ve hatta zevkli olabilir. Bu süreç bir örnekle şöyle daha iyi açıklayabiliriz: sinemada film seyrederken, içmeye motive edici biçimde her hangi bir meşrubatın görüntülerinin normal algı eşiğinin çok üzerinde bir hızla geçirilmesi nedeniyle, ara verildiğinde kişilerin bu meşrubatı almak için satış büfelerine yığılması bu süreci en iyi açıklayan örnektir. Benzer biçimde okul zamanının neredeyse tamamının derslerle geçmesi nedeniyle doğrudan sosyal ve duygusal öğrenme programına odaklanmak yerine örtük olarak bu temalara eş zamanlı olarak yer verilmesi kişilerin farkında olmadan davranış değişimine ve gelişimine gitmelerine yol açabilir.

3. Öğretmen tüm toplumsal etkileşimlerinde sosyal ve duygusal öğrenme programının temalarını göz önünde bulundurmalıdır. Öğretmenler sınıf içerisinde her ne yaşarlarsa yaşasınlar tüm sosyal etkileşimlerinde ve öğretilen tüm konularla o haftanın hedef sosyal ve duygusal öğrenme temalarına fırsat buldukça vurgu yapmalıdırlar (Cohen, 2001:10). Dolayısıyla, öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme etkinlikleriyle farklı derslerde ve öğretmenlerle de tekrar tekrar karşılaşma olasılıkları artacağı için hedef davranışlara ve kendilerine ilişkin farkındalıkları artacaktır.

4. Okulda öğretmen, okul yöneticisi ve aileleri de içeren yetişkinler için öğrencilerle eş zamanlı ve aynı temaları içeren bir sosyal ve duygusal öğrenme programı hazırlanmalıdır. Öğrenciler için hazırlanacak sosyal ve

duygusal öğrenme programının etkili olarak uygulanabilmesi için, çocukların sosyal çevresinde yer alan kişilerinde aynı yeterliklerle ilgili olması gerekir. Bu nedenle en azından okulda öğretmenler ile okul yöneticilerine ve ailelere de eğitim programının içeriğine uygun bir eğitim verilmelidir. Aksi takdirde sosyal ve duygusal yeterlikler alanında gelişmiş davranışlarla karşılaşmayan ve yaşamayan öğrenciler, sadece bu alanda ders alıyorlar diye bu becerilerde yeterlik kazanmaları güçtür. Baçanlı (1999:14) bu süreci “bağlamsal yaklaşım” kavramıyla açıklamaktadır. Kişi, bulunduğu sosyal çevre içinde ele alınmalı ve bu bağlamda geliştirilmesi gerekmektedir. Bireyde gerçekleştirilmek istenen değişiklikler, kişinin sosyal çevresinde yer alan insanlarda değişim yaratmaksızın güçtür. Bu süreç ekolojik dengeye benzer. Bu nedenle öğrencilerde sosyal ve duygusal gelişim anlamında bir dönüşüm yaratılmak isteniyorsa, mutlaka sosyal çevreye de bir şekilde müdahale edilmelidir.

SOSYAL VE DUYGUSAL ÖĞRENME PROGRAMININ HEDEF KİTLESİ

Sosyal ve duygusal öğrenme programlarının nasıl yapılandırılacağı kadar hedef kitesinin de kim olacağı oldukça önemlidir. Sosyal ve duygusal öğrenme programlarının temelde üç hedef kitlesi vardır (Cohen, 2001:11):

1. Öğrenme ve öğretme sürecine katılan tüm öğrenciler.
2. Özel eğitime gereksinim olan öğrenciler.
3. Okul üyeleri arasında yer alan öğretmen, yönetici ve veliler.

Öğrenme ve öğretme sürecinin akışı içerisinde, sosyal beceriler ile duygu yönetim becerilerinin sınıflarda öğrencilere kazandırılmasında kullanılacak gelişimsel program öğrenci ve öğretmenler tarafından etkileşimli olarak uygulanmalıdır. Öğrenciler okul yaşamlarının hemen hemen tamamına yakını sınıflarda öğretmenleriyle birlikte geçirmektedir. Özellikle ilköğretim okullarının ilk beş yılı aynı öğretmen tarafından okutulması burada özellikle dikkat edilmesi gereken bir konudur. Öğrenciler ile öğretmenler birlikte yaşadıkları, yapılandırdıkları ve geliştirdikleri bu süreçte akademik etkinliklerde olduğu gibi sosyal beceriler ile duygu yönetim becerileri alanında da birlikte süreci yapılandırmaları gerekmektedir. Bu nedenle burada yazarın önerisi psikolojik danışmanlık ve rehberlik servisi uzmanlarının rehberliğinde ve danışmanlığında

abbas türnüklü

sürdürülecek, ancak öğretmen ve öğrencilerin birlikte uygulayacakları bir programın yapılandırılmasıdır.

Bu program, okullarda sıklıkla karşılaşılan psikolojik danışmanlık ve rehberlik servisi uzmanlarının programlarından içerik olarak kısmen farklılaşmaktadır. Öğrenciler ve öğretmenler dışarıdan bir üçüncü kişinin yönettiği bir program yerine, merkezinde ve odağında kendilerinin olduğu bir modelin katkısının daha etkili olacağı düşünülmektedir. Programın en temel faydası ise yaşayan ve sürdürülen ilişkinin ve sınıf ikliminin geliştirilmesidir. Dolayısıyla öğrenciler ve öğretmenlerin yaşadıkları sürece ilişkin yabancılaşmaları engellenmiş ve farklı bir bağlamda zenginleştirilmesi sağlanmış olacaktır.

Özel eğitime gereksinimi olan öğrencilerin programları ise öğrencilerin gereksinimlerine koşut olarak konu alanı ile ilgili uzmanlar tarafından yapılandırılmalı uygulanmalıdır. Bu bağlamda okullarda bu sorumluluğun okul psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanları ya da dışarıdan ilgili uzmanlar tarafından gerçekleştirilmesi uygun olacaktır.

Okulda sadece öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenmelerine yönelik çalışmak yeterli değildir (Cohen, 2001:13). Okulda öğrencilere etkili ve yapıcı problem çözme becerilerini öğretirken, ailelerini, öğretmenlerini ve okul yöneticilerini sorunlarını kavga ya da münakaşa ederek çözerken gören öğrencilerin, bütün öğrendikleri boşa gidecektir. Sınıfta ve okulda sosyal ve duygusal becerilere ilişkin öğrenilen tüm temalar çocuklara model olacak tüm yetişkinler öğretmen, yönetici ve veliler tarafından da benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Dolayısıyla “dediğimi yap yaptığımı yapma” şeklinde yaygınca kullanılan tema da okul ortamında azaltılmış olunacaktır. Öğrenciler genelde yetişkinlerin “ne söylediklerini” değil, “yaptıklarını” model alır ve bunu öğrenirler. Bu nedenlerle düşüncelerimiz ve eylemlerimiz arasındaki örtüşme çocukların daha etkili gelişmeleri için bir gereklilik değil zorunluluktur.

SONUÇ

İnsanlar okullarda örgün öğretimin içerisinde öğrendikleri matematik, fizik, kimya, tarih, resim gibi bilgileri girdikleri her ilişkiye doğrudan götürememektedirler. Buna karşın insanların okullarda öğrendikleri sosyal ve duygusal beceriler girilen her ilişkiye doğrudan ve dolaylı etkide bulunur. Gidilen her yere ve her ilişkiye bu beceriler ve yeterlik alanları

kişisel, grupsal, toplumsal, ulusal ve uluslar arası düzeyde aktif olarak katılır. Ailede, işyerinde, okulda, sokakta daha doğrusu yaşamın her alanında yaşanan toplumsal etkileşimler sosyal ve duygusal yeterlik alanından doğrudan etkilenir. Buna karşın Türk eğitim sisteminde sosyal ve duygusal öğrenme alanında yeterince yer verilmemiştir. Diğer derslerin ve akademik becerilerin önemini küçümsememek adına, yaşamda bu kadar etkili ve önemli olan bir yeterlik alanına örgün öğretim içerisinde sistematik ve planlı olarak yeterince yer verilmemiş olması ciddi bir kayıptır. Bu nedenle, "Talim ve Terbiye Kurulu" tarafından tüm yaş gruplarında her yıl en azından içeriği gelişimsel olarak biçimlendirilmiş, yapılandırılmış ve örgütlenmiş "bir saatlik dersin" konulması gerekmektedir. Bu ders programının içerdiği sosyal ve duygusal öğrenmeye ilişkin Tablo 1'de de belirtilen temaların, diğer dersler tarafından da eş zamanlı olarak içerilmesinin sağlanması bir gereklilikten çok günümüz koşullarında, kişilerin sahip olması gereken "yaşam becerileri" açısından bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

- Bacanlı, H. (1999). *Sosyal Beceri Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Cohen, J. (1999). Social And Emotional Learning Past And Present: A Psychoeducational Dialogue. İçinde J. Cohen (Edt.) *educating minds and hearts: social and emotional learning and the passage into adolescence (ss:3-23)*. New York: Teachers College Pres.
- Cohen, J. (2001). Social And Emotional Education: Core Concepts. İçinde J. Cohen (Edit.). *caring classrooms / intelligent schools: the social emotional education of young children (ss:3-29)*. New York: Teachers College Pres.
- Cohen, M., Ettinger, B., O'Donnell, T. (2003). The Children's Institute Model For Building The Social Emotional Skills of Students in Special Education: A Schoolwide Approach. İçinde M. J. Elias, H. Arnold, Ve C. S. Hussey (Ed.). *EQ + IQ= best leadership practices for caring and successful schools (Ss.124-141)*. Thousand Oaks: Corvin Pres, Inc.

abbas türnüklü

- Elias, J. M., Arnold, H. Ve Hussey, S. H. (2003). EQ, IQ, And Effective Learning And Citizenship. İçinde M. J. Elias, H. Arnold, Ve C. S. Hussey (Ed.). *EQ + IQ= best leadership practices for caring and succesful schools* (Pp.3-10). Thousand Oaks: Corvin Pres, Inc.
- Elias, J. M., Zins, E. J., Weissberg, P. R., Frey, S. K., Greenberg, T. M., Haynes, M. N., Kessler, R., Schwab-Stone, E. M. Ve Shriver, P. T. (1997). Promoting Social And Emotional Learning: Guidelines For Educators. *Virginia: association for supervision and curriculum development.*
- Gardner, H. (1993). *Multiple intelligences: the theory in practice. Basic Boks:* Harper Collins Publishers.
- Goleman, D., Boyatzis, R. Ve Mckee, A. (2002). *Yeni Liderler* (Çeviri: Nayır, F. Ve Deniztekin, O.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Knoll, M. Ve Patti, J. (2003). Social-Emotional Learning And Academic Achievement. İçinde M. J. Elias, H. Arnold, Ve C. S. Hussey (Ed.). *EQ + IQ= best leadership practices for caring and succesful schools* (Ss.35-49). Thousand Oaks: Corvin Pres, Inc.
- Mayer, D. J. Ve Salovey, P. (1997). What Is Emotional Intelligence. İçinde P. Salovey Ve D. J. Sluyter (Ed.). *Emotional development and emotional intelligence: educational implications* (Pp.3-31). Basic Boks: Perseus Boks Group.
- O'Brien, U. M., Weissberg, P. R. Ve Shriver, P. T. (2003). Educational Leadership for Academic, Social and Emotional Learning. İçinde M. J. Elias, H. Arnold, Ve C. S. Hussey (Ed.). *EQ + IQ= best leadership practices for caring and succesful schools* (Ss.23-35). Thousand Oaks: Corvin Pres, Inc.

İletişim:

Yar.Doç. Dr. Abbas Türnüklü
 Dokuz Eylül Üniversitesi,
 Buca Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü
 Buca, İzmir
 e-posta: abbas.turnuklu@deu.edu.tr